

İSTANBUL MİMARİ YAPILARININ LONDRA BASKILI POSTA PULLARINA YANSIMASI

Reflection of Istanbul Architectural Structures on London-Printed Stamps

Banu PARLAK UĞURLU¹

Özet

Belirli hizmetler karşılığı veya yardım olarak alınan ve niceliği kanunlar, yönetmelikler veya çizelgeler tarafından belirlenmiş olarak bazı vergi ve ücretlerin alımında kullanılan bir çeşit alındı²ya verilen isim puldur. Dinleri, dilleri, sosyal yaşamları, ekonomik güçleri farklı olan tüm toplum ve bireylere hitap eden pullar basit bir düzenlemeye, dolambaçsız mesaja ve kolay anlaşılır ilkelere uyarak tasarlanmışlardır. Pullar, 3x5, 5 cm'lik minik bir düzeyde tüm kitleyi hedef alan bir çalışmadır. Geleneksel kültürün üretimi olan pullar; yöresel, turistik ve tarihi değerlerimizi geniş kitlelere aktarmakta önemli bir araç olarak görev üstlenmektedir. Turistik ve tarihi değerlerimiz içerisinde İstanbul önemli bir noktada bulunmaktadır. Hem değerli kâğıtlarımız olan pullar için ayrıntılı çalışmalar yapılmamış olması, hem de Osmanlı son dönem duvar resimlerinde ki benzerlikleriyle karşımıza çıkan İstanbul manzaralarının pullar üzerindeki açıklaması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Londra baskılı İstanbul manzaralı on adet pul³ tanıtılacaktır. Dokuz adedi 1914 tarihli olup bir adedi 1916 sonu 1917 sonuna tarihlenmektedir. Her bir pul İstanbul'un farklı tarihi ve turistik güzelliklerini sergilemekte olup ayrı ayrı ele alınarak açıklanacaktır. Osmanlı son döneme ait duvar resimlerindeki benzerlikleriyle karşılaştırma yapılması bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul manzaraları, pul, duvar resimleri

¹ Dr., banuparlakugurlu@gmail.com, Orcid No:0000-0001-8256-7489.

² M. Akoba, M. Müfahham, Türkiye'de Pul ve Pulculuk, (Ceylan Yay, 1963).

³ Bu çalışma için, PTT A.Ş. Genel Müdürlüğünün 18.03.22 tarihinde yazılı izni alınmış olup, görsellerin tamamını PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kağıtlar Dairesi Başkanlığı sadece bu yayın için kullanımına izin vermiştir.

Abstract

A stamp is a kind of receipt, ⁴ the quantity of which is determined by laws, regulations, or schedules, received in return for certain services or as an aid and used in the collection of certain taxes and fees. The stamps appeal to all societies and individuals with different religions, languages, social lives, and economic powers, and are designed by easy-to-understand principles following a simple arrangement, a direct message. As the production of traditional culture stamps serves as an influential instrument in disseminating our local, touristic and historical values to large masses. In our touristic and historical values, Istanbul is an important point. The fact that detailed studies have not been carried out for our valuable papers and the explanation of the Istanbul landscapes on the stamps, which we encounter with their similarities in the last period wall paintings of the Ottoman Empire, constitute the purpose of this study. In this study, ten stamps with Istanbul view, printed in London, ⁵ will be introduced. Nine of them are dated 1914, one is dated to the end of 1916 and the end of 1917. Each stamp exhibits distinct historical and touristic attractiveness of Istanbul and will be individually demonstrated. Comparison with the similarities in the wall paintings of the last period of the Ottoman Empire is among the objectives of this study.

Keywords: İstanbul sights, stamps, murals

1914-1919 Yılları Arası Basılan Posta Pulları

1913 yılı ile birlikte, Osmanlı posta pullarında resimler yer almaya başlamıştır. Bu uygulama ile pulların kullanılabilirlik durumları ve dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel ikliminin anlaşılması daha da kolaylaşmıştır. Basılan ilk dönem resimli pullar arasında fazlaca cami figürüne yer verildiği görülür. Cami figürünün pullarda yer almasının birden fazla gerekçesi vardır. Bilindiği gibi İslam dininde resmin yasak olması nedeniyle toplumun vereceği tepkinin önüne geçilmek istenmiştir. Bir diğer neden ise devletin dini kimliğinin vurgulanmak istenmesi önemli bir gerekçedir. Osmanlı'nın ilk resimli pulunda (G. 1) Edirne'de bulunan Selimiye Cami yer almaktadır. 1913 yılında Balkan savaşında Edirne'nin Bulgar işgalinden kurtuluş anısına basılmış bir puldur. İngiltere'de basılmış olan pul; 10,20 ve 40 Türk para olarak basılmış. Kırmızı, mavi ve yeşil renkli olarak basılmıştır. V. Mehmet Reşat pulun basılmasını istemiştir⁶.

⁴ M.AKOB, M. Müfahham, 'Stamp and Stamping in Turkey', Ceylan Yay, 1963.

⁵ For this study, the written permission of the General Directorate of PTT Inc. was obtained on 18.03.22 and all of the images were allowed to be used only for this publication by the PTT Stamp Museum Archive Valuable Papers Department.

⁶ Yılmaz Kahrıman, Edirne Tarih Sözlüğü, 2017.



G. 1: İlk Resimli Pul, Edirne Selimiye Cami Betimlemesi, 1913 (<https://www.google.com/search?q=ilk+resimli+pul&sxsrf>, Erişim Tarihi: 23.02.22)

Osmanlı tarihinde 1914 yılı, imparatorluğun yıkılmasına neden olacak, I. Dünya savaşının başladığı tarih olması açısından önemlidir. Bu tarihten itibaren ise basılan Osmanlı pullarında artık hükümdar portreleri karşımıza çıkar. 1914 öncesi basılan Osmanlı pullarında figür yer almaması tesadüf değildir. Bu bir İslam geleneği olarak insan resimlerinin çizilmesinin hoş karşılanmaması olarak açıklanabilir. Ayrıca toplumun figürlü pul fikrine hazır olmaması ve vereceği büyük tepkiden de kaçınılmış olması muhtemeldir.

Bu dönemde ayrıca çok sayıda sürşarjlı⁷ pullar basılmıştır. Sayı itibarıyla bu dönemde basılan sürşarjlı pulların sayısı, ilk basım pullardan daha fazladır. Bu durum devletin içinde bulunduğu ekonomik durumun bir göstergesi olması açısından kayda değer bir öneme sahiptir⁸.

Londra Baskısı İstanbul Manzaralı Posta Pulları

İstanbul, pek çok insanı derinden etkileyen, güçlü karaktere sahip bir kenttir. Kentin kendi içinde yaşadığı ekonomik, sosyal ya da çevre problemleri bir kenara bırakırsak kent, yaşattığı görsel zevk ile bir bağlılık oluşturabilir. Bu durum İstanbul gibi görsel şaşı bir temayı barındırması ve bakıldığında zevk uyandırması bakımından önemlidir⁹.

17. yüzyılın sonlarından başlayarak ve 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Oryantalist gezgin ve ressamların İstanbul'u betimleyen çalışmaları bizlere bu konuda önemli görsel kaynaklar sunmaktadır. 17. Yüzyılda Fransız ressam ve gezgin Guillaume- Joseph Grelot'un "İstanbul Seyahatnamesi" isimli

⁷ Sürşarj, Pulun değerini değiştirerek veya değiştirmeksizin başka bir olayı anmak veya pulun çıkarılış amacını değiştirmek için üzerlerine yeni yazılar, rakamlar veya motifler basılması işlemidir, PTT Pul Müzesi, Filateli Sözlüğü.

⁸ Kubilay Yazıcı, a.g.m., s.183.

⁹ Banu P. Uğurlu, Osmanlı Son Dönem Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri, s.18.

eserinde İstanbul'un genel görünümü, sarayları, camileri, bahçeleri yanında dönemin Türk toplumunun yapısı ve günlük hayatın çeşitli yönleri hakkında oldukça detaylı bilgiler bulunmaktadır¹⁰. Bu çalışmada, İstanbul'u konu alan 17., 18., 19., 20. yüzyıl Batılı ve Türk ressamlar tarihi dokuyu barındıran Eminönü, Tophane, Üsküdar semtlerini konu alan resimler yapmışlardır¹¹.

Avrupa'nın farklı yerlerine yapılan panorama resimleri 18. yy da kısa sürede ilgi uyandırmıştır. Seyahat edemeyen veya etmeyen insanlara, kendi kentlerinde başka ülkeleri görsel olarak öğrenme yolunu açan bu resimler, görsel olarak başka ülkeleri öğrenme yolunu açmıştır. Kent resmi yapmanın temelinde de, gidilemeyen ama merak uyandıran yerlerin, bir takım özlem duygusuyla yansıtılmış olması muhtemeldir¹². Pullar üzerine betimlenen İstanbul manzaraları da merak duygusu uyandırması, görülmeyen yerleri görme arzusu uyandırma hedefi yaratabilir.

Londra baskılı on adet İstanbul manzaralı pullardan ilki Beyazıt Meydanının (G. 2) betimlendiği tasvirdir.



G.2: Londra baskısı İstanbul Beyazıt Meydanı, 1914
(PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Eskiden Theodosius Forumu'nun bulunduğu arazinin kuzey kısmına İstanbul'un fethinden hemen sonra 1458'de tamamlanan ilk saray, daha sonraları Topkapı sarayının yapımıyla Eski saray olarak bilinmeye başladı. 1506-12 yılları arasında II. Beyazıt döneminde sultanın adını taşıyan külliye Eski sarayın güneyinde kalan alana inşa edildi. Külliyenin kurulduğu tarihten sonra, Eski sarayın

¹⁰ Grelot, J. (1680), Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople: enrichie de plans levez par l'auteur sur les lieux, & des figures de tout ce qu'il y a de plus remarquable dans cette ville, Orthodox Eastern Church. Publisher A Paris: En la boutique de Pierre Rocolet: Chez la veuve de Damien Foucault, https://archive.org/details/gri_relation-nouv00grel.

¹¹ Banu P. Uğurlu, a.g.e., s.23.

¹² Banu P. Uğurlu, Anadolu'da Son Dönem Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri, (Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).

duvarları ile kuzey sınırı çizilen ve külliye'nin binaları arasında kalan bölgeye Beyazıt meydanı denmiştir. 1585 yılında İstanbul kadısına verilen emirde At Meydanı yılda bir kez ve Beyazıt Meydanı ise ayda iki kez süpürülmesi gerektiği görülmektedir. Bu durum Beyazıt meydanının günlük şehir yaşamında ne kadar çok kullanıldığına işaret etmektedir. Bu kadar çok kullanılan bir meydanın pul üzerine yansıtılması kent içinde önemli bir alana işaret etmektedir. Ayrıca elden ele dolaşan pullar sayesinde turistik ve tarihi değerin vurgusu yinelenmektedir.

Meydan halk eğlenceleri içinde kullanıldığı da bilinmektedir. Müzisyenler, fal bakanlar, hayvan oynatıcıları, hokkabazlar ve cambazların meydan da yaptıkları gösteriler 1577-78 yılları arasında İstanbul'u ziyaret eden Stephan Gerlach'ın anlatılarında yer alır. Dolayısıyla İstanbul kentinde halkın uğrak yeri olması, eğlencelerin vazgeçilmez noktası durumunda olması da pul üzerine betimlenmesini de açıklamaktadır.

İstanbul tarihte çok fazla rol oynamış bir kent olmasından dolayı birçok tarihi değere sahiptir. Bu tarihi değerlerden bir tanesi de boğazı süsleyen Anadolu ve Rumeli hisarlarıdır. (G. 3)



G. 3: Londra baskısı İstanbul Boğaz Manzarası, 1914 (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Avrupa ve Anadolu yakasını birbirine bağlayan İstanbul'un muhteşem manzarasına eşlik eden iki tarihi yapı, hiç şüphesiz Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı'dır. İstanbul'un bu iki güzel tarihî yapısı, İstanbul'un olmazsa olmaz parçalarındandır. Anadolu Hisarı, Boğaz'ın en dar bölgesinde yer alır ve Rumeli Hisarı'nın tam karşısına konumlandırılmıştır. 1395 yılında Yıldırım Bayezid tarafından inşa ettirilmiştir. Anadolu Hisarı'nın Osmanlı Devleti için önemi, İstanbul'un fethedilmek istenmesi durumunda Karadeniz'den gelebilecek saldırıları zayıflatma ve Bizans'a Karadeniz'den gelecek yardımları durdurmaktır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise turistik amaçlı olarak devlet tarafından korunmuştur. Günümüzde de benzer şekilde korunmakta ve turistik amaçlı olarak ziyaret edilmektedir.

İstanbul'un Sarıyer ilçesinde bulunan Rumeli Hisarı, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul fethedilmeden önce Anadolu Hisarı'nın tam karşısına inşa ettirilmiştir. Rumeli Hisarı'nın yaptırılış amacı da karşısında bulunan Anadolu Hisarı ile aynı çizgidedir. Boğaz'ın kuzey tarafından gelebilecek saldırıları engellemektir.

Böylesine tarihi bir öneme sahip Rumeli ve Anadolu Hisarı şüphesiz boğaz manzarasının merkezi konumundadır. Pul üzerindeki İstanbul boğaz manzarasında da Hisarlar merkez konuma betimlenmiştir. Osmanlı Son döneme ait duvar resimlerinde de Rumeli Hisarı tasviri karşımıza çıkar. Edirne Sırlı Konak (G. 4) Rumeli Hisarı tasvirli duvar resmi bulunmaktadır. İstanbul için önemli yapıların gerek pul gerekse duvar resmi üzerinden aktarımı bakan kişi için mesaj vermektedir. Burada İstanbul'un hâkimiyeti vurgulanmak istenmektedir. Sonuçta Hisarlar İstanbul fethi için önemliydi. Hâkimiyeti kazanmak ve sürdürebilme konusunda dikkat çekicidir.



G. 4: Edirne Sırlı Konak, Rumeli Hisarı Betimlemesi (K. Bayraktar)

Bir diğer İstanbul manzaralı pul üzerindeki betimleme ise Çemberlitaş'tır. (G. 5) 330 yıllarında imparator I. Konstantin onuruna, İstanbul'un yedi tepesinden biri olan ve şu anki adıyla Çemberlitaş olarak adlandırılan semtteki tepeye dikilmiş olan anıtsal sütundur.

Sütun her biri 3 ton ağırlığında ve 3 metre çapında olan bileziklerle birbirine bağlanmış toplam 8 adet sütun ve bir kaidenin üst üste konulmasıyla oluşturulmuştur.



G. 5: Londra baskısı, İstanbul Çemberlitaş, 1914, (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Pul üzerinde Çemberlitaş ve hemen sol arkasında Nur-u Osmaniye cami minaresi görülmektedir. Merkezde daha çok Çemberlitaş betimlenmek istenmesi sebebiyle Nur-u Osmaniye cami daha silik gösterilmiştir. Çemberlitaş meydanı, Osmanlılar zamanında da önemli ve hareketli bir noktadaydı. Zaten Divanyolu yani Mese Caddesi de tıpkı Romalılardaki gibi şehrin ana yoluydu. Hem Romalılar hem de Osmanlılar için hareketli ve önemli bir noktada olan Çemberlitaş, İstanbul manzaraları betimlemesi içinde yer almaması mümkün olmazdı.

1914 tarihli Londra baskısı İstanbul manzaralı bir diğer pul ise Fenerbahçe feneridir. (G. 6) İstanbul Kadıköy ilçesinde, semte adını veren Fenerbahçe Burnu'ndaki fenerin tarihi Bizans dönemine kadar inmektedir. Burada Tanrıça Hera'ya adanmış bir tapınak olup, Hera ve İreas diye adlandırılan kayalıklara verilen bir yerdeymiş. Bu kayalıkların üzerine ise bir ateş kulesi yapılmış. Osmanlı dönemi kaynaklarında bu 'Bağçe-i fener' adı ile 1570 senelerinde kullanıldığı yazılıdır.



G. 6: Londra baskısı, İstanbul Fenerbahçe Feneri, 1914, (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Fenerbahçe Feneri'nin betimlemesinin çok benzeri bir taş basması tasvirinde karşımıza çıkar. Türk baskı resmin gelişiminde Cayol ailesinden sonra başta Antonie Zellich olmak üzere oğlu Greguar Zellich önemli bir yere sahiptir. Zellich 1869 yılında taş basması atölyesini kurmuştur. İstanbul'un tarihi turistik güzelliklerini gözler önüne sermiştir. Zellich, litografi keşfinin 100. yıl dönümü dolayısıyla 1895'te İstanbul'da Notice historique sur la lithographie et sur les origines de son introduction en Turquie adıyla bir risale yayımladı. Yayımlanan risalenin 36 numaralı¹³ (G. 7) tasvir İstanbul Fenerbahçe Feneri'nin resmedildiği pul betimlemeleri çok benzerdir. A. Zellich'in oğlu Greguar Zellich'in taş basması Fenerbahçe Feneri betimlemesi ve 1914 tarihli Fenerbahçe Feneri tasvirli pulun her ikisinde de merkezde Fenerbahçe Feneri yüksekliğiyle göze çarpar. Resmin hemen ön kısmında yer alan yelken¹⁴ bulunmaktadır. Kayığın üstünde bulunan tülün duruşları içinde tek figürün belirmesi de benzemektedir. Ve resimde dikkat çeken üçüncü şey de arkalarda dumanı belirgin olan dubadır¹⁵.



G. 7: İstanbul Fenerbahçe Feneri, A. Zellich Fils

(<https://www.google.com/search?q=zellich+fils+fenerbah%C3%A7e+feneri>, Erişim: 23.03.22)

¹³ TDV, İslam Ansiklopedisi, Taş basması maddesi.

¹⁴ Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz, Mustafa Gürbüz Beydiz, Portekiz Sintra Ulusal Saray'ndaki Osmanlı Gemi Tasvirleri, (Art Sanat 9: 2008).

¹⁵ Mustafa G. Beydiz, XVI. Yüzyıldan 19.Yüzyıla Osmanlı Gemi Tasvirleri, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2008).

1914 Londra Baskısı İstanbul manzaralı pullar içinde beşinci sıradaki be-timleme ise Hamidiye Zırhlısıdır (G. 8).



G. 8: Londra baskısı, İstanbul Hamidiye Zırhlısı, 1914, (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Hamidiye, “Abdülhamid kruvazörü” olarak 1903 yılında İstanbul sularına gelerek Osmanlı donanmasına katılan ve İkinci Meşrutiyet’in ardından adı Hamidiye olarak değiştirilen bir gemidir. Nisan 1902 yılında yapımına başlanan gemi 25 Eylül 1903 yılında suya indirilmiştir. Balkan Savaşı sırasında büyük işler yapan Hamidiye Kruvazörü ve mürettebatının bir başka başarısı da Osmanlı donanması ve personeli hakkındaki olumsuz düşünceleri tersine çevirmesi olmuştur.

Son dönem Osmanlı duvar resimlerinde tek parça halinde yansıyan gemi tasvirleri çokça karşımıza çıkar. Osmanlı’nın son dönemlerinin savaş halinde geçmesi, halkın ve devletin sürekli yıkımlarla uğraşması doğal olarak bıkkınlık yaratmıştır. Hamidiye Zırhlısı’nın bu dönemde yapılmış olması ve kötü gidiş için bir nebze sakinlik yaratması önemli bir şeydir. Ayrıca Hamidiye Zırhlısının pul üzerine yansıtılması savaşta büyük işler başarmış olmasının hala güç gösterisi olarak sunmasıyla ilgili olabilir.

İstanbul manzaralı pullar içinde bir diğer resim ise Kız Kulesidir (G. 9) İstanbul manzaraları içinde Kız kulesi tasvirleri vazgeçilmezdir.



G. 9: Londra baskısı, İstanbul Kız Kulesi, 1914,
(PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kağıtlar Dairesi Başkanlığı)

İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi'ne yakın kısmında Salacak açıklarında yer alan küçük adacık üzerine inşa edilmiş yapıdır. Üsküdar'ın sembolü haline gelen kule, Üsküdar'da Bizans devrinden kalan tek yapıdır. Osmanlı döneminde ise gösteri platformundan, savunma kalesine, sürgün istasyonunda, karantina odasına kadar birçok işlev yüklenmiştir. Asli görevi olan ve yüzyıllardan beri varlığı ile geçen gemilere yol gösterme işlevini hiç kaybetmemiştir. Sadece pul üzerine değil aynı zamanda da Osmanlı son dönem duvar resimlerinde de Kız Kulesi bolca tercih edilen bir tasvir olmuştur. Gaziantep'te yer alan Güllüoğulları'nın evi (G. 10) duvar resimlerine yansıyan Kız Kulesi, pul üzerine yansıtılan Kız Kulesi'nin renkli hali gibidir.



G. 10: Gaziantep, Güllüoğulları'nın Evi, Kız Kulesi Betimlemesi, (Banu Parlak Uğurlu)

Kız kulesi tasviri Gaziantep'te Abdülkadir Kimya Evi (G. 11) duvar resimlerinde de karşımıza çıkar.



G. 11: Gaziantep, Abdülkadir Kimya Evi, Kız Kulesi Betimlemesi (Banu Parlak Uğurlu)

Kız Kulesinin betimlemesinde genel itibariyle merkezde kule konumlandırılır, arka fonda İstanbul kenti karpotal veya gravürleri anımsatacak şekilde gösterilir. İstanbul vurgusu, hanedanlığın başkenti olması, önemli yapılarla birlikte yansıtılarak gösterilmesi dikkat çekicidir.

Londra baskılı 1914 tarihli bir pul ise, İstanbul manzaralarından Rumeli Hisarı tasvir edilmiştir (G. 12). İstanbul'un fethinde Anadolu Hisarı'nın tam karşısına yaptırılan Rumeli Hisarı, Boğaz'ın iki yakasının en dar yerine Fatih Sultan Mehmet tarafından, İstanbul'un fethi sırasında Boğaz geçişini kontrol etmek amacıyla yapılmıştır.



G. 12: Londra baskısı, İstanbul Rumeli Hisarı, 1914, (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Fetihten sonra suçlu yeniçerilerin cezalandırıldığı ve Osmanlı ile savaşa giren yabancı ülke elçilik mensuplarının gözaltına alındıkları yer olarak kullanıldı. Günümüze müze olarak kullanımının yanı sıra çeşitli sanat faaliyetlerine ev sahipliği yapmaktadır. Burada resmin sağ tarafına betimlenen Rumeli Hisarı, yeşillik üzerine iki koldan surları ile tasvir edilmiştir. Hisarın arka taraflarında Marmara Denizi görülmekte olup, üzerinde bir yelkenli vardır. Arkalarda ise istiflenmiş şekilde İstanbul evleri görülmektedir.

İstanbul'un simge yapısı olması ve Boğaz'ın geçişi için önem arz etmesi sebebiyle kilit noktadadır. Aynı zamanda Edirne İlhan Koman Evinde (G. 13) duvar resmin de de Rumeli Hisarı betimlemesi karşımıza çıkar.



G. 13: Edirne, İlhan Koman Evi, Rumeli Hisarı (Banu Parlak Uğurlu)

Pul üzerindeki Rumeli Hisarı betimlemesinde sadece merkezde Hisar görülmektedir. Aslında İstanbul'un bir parçası olmakta ve bu durum İstanbul'un simgesi olarak başkenti vurgulamaktadır. İlhan Koman Evinde ise hisarın arkalarında İstanbul betimlemesi de resme dahil edilmiştir. Boğaz'ın güzelliği sergilenmek istenir gibidir.

Bir diğer İstanbul manzaralı pul betimlemesi ise Sultan III. Ahmet Çeşmesi (G. 14).



G. 14: Londra baskısı, Sultan III. Ahmet Çeşmesi, 1914, (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

III. Ahmet Çeşmesi, İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın giriş kapısı ile Ayasofya arasında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın önerisiyle III. Ahmet tarafından Perayton isimli bir Bizans çeşmesinin yerine inşa ettirilen çeşmedir.

Çeşme betimlemeleri duvar resimlerinde de karşımıza çıkan tasvirlerdendir. Edirne Sırlı Konak'ta Göksu Çeşmesi betimlemesi (G. 15) bulunmaktadır. Günümüzde harap durumda olan konakta bugün maalesef duvar resimleri yok olmuştur.



G. 15: Edirne Sırlı Konak, Göksu Çeşmesi (K. Bayraktar)

Dokuzuncu İstanbul manzaralı pul ise Dikili taş betimlemeli olanıdır (G. 16).



G. 16: Londra baskısı, Dikili Taş, 1914,

(PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kağıtlar Dairesi Başkanlığı)

Dikilitaş ya da Theodosius Dikilitaşı, Sultan Ahmet Meydanı'nın güney tarafında, Yılanlı Sütun'un yanında bulunan bir Antik Mısır dikilitaşıdır. MS 390 yılında Roma imparatoru I. Theodosius tarafından Mısır'dan getirilerek şimdiki yerine dikilmiştir. İstanbul'un çok yönlü görselliğinin bir ifadesi olarak Roma'dan

aldığı tarihsel değer taşıyan mirasın sergilenmesi ve sahip çıkılması bakımından önemlidir.

Son Londra baskılı İstanbul manzaralı pul ise 1916 sonu 1917 başına tarihlenir. Dolmabahçe sarayı betimlemesi (G. 17).



G. 17: Londra baskısı, Dolmabahçe Sarayı, 1916-1917, (PTT Pul Müzesi Arşivi Değerli Kâğıtlar Dairesi Başkanlığı)

Dolmabahçe Sarayı İstanbul, Beşiktaş'ta, Kabataş'tan Beşiktaş'a uzanan Dolmabahçe Caddesi'yle İstanbul Boğazı arasında, 250.000 m²lik bir alan üzerinde bulunan Osmanlı sarayıdır. Marmara Denizi'nden Boğaziçi'ne deniz yoluyla girişte sol kıyıda, Üsküdar ve Kuzguncuk'un karşısında yer alır. Sultan Abdülmecid tarafından inşa ettirilen sarayın yapımı 1843 yılında başlayıp 1856 yılında bitirilmiştir. Pul üzerindeki betimlemesinde denizin gerilerinde gösterilmiştir.

Gaziantep Atay Evi (G. 18) ve Edirne Hafızağa Konağı (G. 19) duvar resimlerinde de Dolmabahçe sarayı betimlemeleri bulunmaktadır.



G. 18: Gaziantep Atay Evi, Dolmabahçe Tasviri, (P. Şahin Tekinalp)



G. 19: Edirne, Hafızağa Konağı, Dolmabahçe Betimlesi (Banu P.Uğurlu)

Dolmabahçe betimlemesi hem pul üzerinde hem de duvar resimlerinde ön cepheden yani gösterişli yönüyle tasvir edilmiştir. Barok mimarının ön planda olduğu yapı aynı zamanda Osmanlı'nın modernleşmesini simgelemektedir. Saray hem önemli olayların görüldüğü yer hem padişahın ve ailesinin kaldığı yerd.

Değerlendirme

Pullar bir toplumun sosyal, siyasî, iktisadî, tarihî, kültürel, bilimsel, sanatsal, sportif, turizm ve eğitim konularındaki çabalarını yansıtan ve yaşanan bütün dönüşümleri anlamamızı sağlayan bir kaynaktır. Bir ülkenin bastığı pullara bakarak o ülkede yaşanan tüm gelişmeleri ve dönüşümleri anlamak mümkündür. Hatta şunun da belirtilmesi gerekir ki, pullar tıpkı basılı para gibi bir ülkenin egemenliğinin sembolüdür¹⁶. Sembol olan bu değerli kağıtların sunduğu mesajlarda son derece önemlidir.

Pulların kullanılmaya başlanması o gün için iletişimde bir devrim yaratmıştır. Kendi ikamet ettikleri kentlerin dışına çıkamayan veya çıkmak istemeyen insanlar elden ele dolaştırılan pullar sayesinde farklı kentlerin tarihi ve turistik değerlerini, kentin önemli mimari mekanlarını görme fırsatı yakalamışlardır. Osmanlı son dönemine ait olan on adet incelen pul üzerinde de İstanbul kentinin simge yapıları ve dikkat çeken tarihi ve turistik değerleri tasvir edilmiştir. Tasvir edilen İstanbul manzaraları rast gele seçilmemiştir. Osmanlı için kimi zaman güç göstergesi olan Hamidiye Zırhlısı tasviri yapıldığı gibi kimi zamanda bir başkent vurgusu yapılmak istenmiştir.

İlk resimli pul örneğine bakıldığında Edirne'nin de Osmanlı'ya başkentlik yapmış olması ve Edirne kentinin simgesi olan Selimiye caminin pul üzerine tasvirinin yapılmış olmasını açıklamaktadır. İstanbul Beyazıt meydanının betimlendiği pul ise farklı bir mesaj iletmek ister gibidir. Beyazıt Meydanı bilindiği gibi hem

¹⁶ Ömer ALP, Osmanlı Maliyesinde Vardatın Tahsil Yöntemi Olarak Fiskal Pullar (1830-1873: Matbu Fiskaller), (Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Journal of Turkish Social Sciences Research 4: 2019), s. 94.

işlek bir yer hem de eğlencelerin yapıldığı önemli bir yerdir. Sadece turistik bir değeri değil aynı zaman da İstanbul halkının eğlence hayatı hakkında da bilgi yaymak istenmektedir.

Boğaz manzaralı pullar içinde ısrarla Anadolu ve Rumeli Hisarı betimlemeleri yer alır. İstanbul'un giriş ve çıkışlarında kilit noktada olmaları kısa sürede inşa edilmiş olmaları Osmanlı'nın bir güç ifadesidir. Hisarların benzer betimlemelerinin duvar resimlerinde de bire bir örnekleri Edirne İlhan Koman Evinde ve Sırlı Konak'ta karşımıza çıkmaktadır. Edirne Sırlı Konak'ta bulunan duvar resmi 20.yy'a¹⁷ tarihlenmektedir. Hisarların tasvir edildiği pullar da 1914 tarihli dir. Osmanlı için önemli bir değer olan hisarların hem duvar resimlerinde hem pul üzerinde benzer tarzda tasviri dikkat çekicidir.

Bir diğer dikkat çeken nokta ise, Dolmabahçe tasvirdir. Pul üzerindeki betimlemesinde deniz ön tarafta dikkat çeker. Dolmabahçe sarayı ise gerilerde tasvir edilmiştir. Buradaki pul betimlemesinde padişahında resmedilmiş olmasıdır. İslam dininde figür betimlemesi yasaklarından sonra dikkate değer bir noktadır.

Gaziantep Atay Evi Dolmabahçe tasviri 19. yy sonu 20 yy başına tarihlenir. Dolmabahçe sarayı betimlenen pul ise 1916 sonu 1917 başına tarihlenmektedir. Hem pul hem de duvar resimlerinde Dolmabahçe sarayı ön cepheden yani gösterişli cepheden tasvir edilmiştir. Saray Osmanlı ailesinin ve padişahın kaldığı yer olarak bir güç simgesi konumundadır. Osmanlıyı tanıtan önemli yapıların başında gelen saray betimlemeleri hem pul üzerinde hem de duvar resimlerinde bolca karşımıza çıkar.

Pul üzerinde betimlenen Sultan III. Ahmet Çeşmesi ve Edirne Sırlı Konak'ta yer alan Göksu Çeşmesi duvar resimleri de dikkat çekicidir. Çeşmelerin Osmanlı sosyal yaşantısında ve kültüründe büyük önemi vardır.

Özellikle çeşme ve sebil yaptırıp vakfetmek hayır yapmak olarak kabul edilir. Yani çeşme, Osmanlı için temizlik ibadetin bir parçası olarak görmek hem bir dini vurgu hem de su sağlanması ve su tesislerinin yapılması konusunda da bir sosyal mesaj içermektedir.

İstanbul simge yapıları hem pul üzerine hem de duvar resimlerine betimlenirken sadece görsellik değil aynı zamanda dini vurgu taşıması, sosyal mesaj içermesi bakımından da önemli tasvirler olarak dikkat çeker. Pulların elden ele dolaştırılması, İstanbul kenti için önemli tasvirlerin tanıtılmasını sağladığı gibi içerdiği önemli mesajlarla da birçok kişiye bilgiler sunmuştur.

¹⁷ P. Uğurlu, Anadolu'da Son Dönem Osmanlı Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri, s.54.

Kaynakça

Banu P. Uğurlu, Anadolu’da Son Dönem Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, (2019).

Banu P. Uğurlu, Anadolu’da Son Dönem Duvar Resimlerinde Kent İmgeleri, (Konya: Literatürk Academia Yay, 2020)

Günsel Renda, Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850, (Ankara)

M. Akoba, M. Müfahham, Türkiye’de Pul ve Pulculuk, (Ceylan Yayınları Matbaası, 1963).

Mustafa Gürbüz Beydiz, ‘Portekiz Sıntra Ulusal Sarayı’ndaki Osmanlı Gemi Tasvirleri’, Art Sanat 9, (2008).

Mustafa Gürbüz Beydiz, XVI. Yüzyıldan 19.Yüzyıla Osmanlı Gemi Tasvirleri, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008)

Ömer ALP, ‘Osmanlı Maliyesinde Varidatın Tahsil Yöntemi Olarak Fiskal Pullar (1830-1873: Matbu Fiskaller)’, Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi /Journal of Turkish Social Sciences Research Ekim,4: (2019)

Pelin Şahin Tekinalp, ‘Batılılaşma Dönemi Duvar Resimleri’ Türkler, C. 15, Ankara.

Pelin Şahin Tekinalp, ‘Manzaralı Oda: Atay EVİNDEN Egzotik Manzaralar’, Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30: (2013).

Tarık Güner, Bütün Yönleriyle Pulculuk, TTK, Ankara, (1975).

Yılmaz Kahrıman, Edirne Tarih Sözlüğü, (2017)

